

64. Szcześniak W. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce / W. Szcześniak, Z. Szota. – Warszawa : Wyd. MON, 1973. – 587 s.
65. Winnicki M. Osadnictwo ludności ukraińskiej w województwie olsztynskim / Marek Winnicki. – Olsztyn, 1985. – 167 s.
66. Wojewoda Z. Zarys historii Kościoła Greckokatolickiego w Polsce w latach 1944–1989 / Zbigniew Wojewoda. – Kraków : Nowos, 1994. – 125 s.
67. Zabrowarny S. Geneza i początki działalności UTSK / S. Zabrowarny // Zeszyty Naukowe Instytutu Nauk Politycznych UW. – 1991. – Z. 16. – S. 45–57.
68. Zieliński L. Reforma rolna i osadnictwo Województwa Gdańskiego w latach 1945–1947 / Leon Zieliński. – Gdańsk, 1965. – 322 s.

В статті на базі изучения широкого круга літератури раскрыто состояние научной разработки вопроса национально-культурной деятельности украинцев в Польше. В частности, охарактеризованы работы польских историков коммунистических времен о положении украинского меньшинства послевоенного периода, проанализированы работы польских ученых диаспоры и современных историков.

Ключевые слова: национально-культурная деятельность украинцев, украинское меньшинство, польская историография, диаспора.

The article is based on the study of a wide range of literature reveals the scientific development of national-cultural activities of Ukrainian in Poland. In particular, the work of Polish historians described the communist era on the situation of the Ukrainian minority postwar era, analysis of the Polish diaspora scholars and modern historians.

Key words: national-cultural activities of Ukrainian, the Ukrainian minority, the Polish historiography, Diaspora.

УДК 930.1:636 (477.83/.86)

ББК 63.5 (4 Укр)

Андрій Випасняк

ТРАДИЦІЙНЕ СКОТАРСТВО УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (90-ті рр. ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.): МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто методологічні засади дослідження проблематики традиційного скотарства українського населення Східної Галичини (90-ті рр. ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.). Подано наукові розробки передових учених щодо методів і методології дослідження зазначеної тематики.

Ключові слова: Східна Галичина, традиційне скотарство, методологія.

Методологія будь-якого дослідження ґрунтується на принципах наукової об'єктивності, історизму та критичного аналізу опрацьованих джерел. З огляду на відзначене, ми виходимо з того, що розвиток скотарства як вторинної галузі традиційного господарства Східної Галичини в кінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. був об'єктивно залежним від загальноісторичних процесів і соціально-економічного розвитку цього регіону.

Основи господарської культури українського населення Східної Галичини сформувалися давно. Упродовж століть на досліджуваній нами території склалися, розвивалися і функціонували різні системи господарства. Багатогранність таких форм і культурно-історичні традиції місцевого населення визначалися як кліматично-екологічними умовами, так й етнокультурними та етносоціальними процесами. Останні два фактори генези скотарства українського населення Східної Галичини зумовлені й складними процесами інтеграції локальних культур етнографічних груп у певну етнокультурну спільність. Відтак вивчення особливостей традиційного скотарства потребує вирішення низки важливих проблем теоретичного та практичного характеру, які в загальнотеоретичному плані порушують питання походження традиційного скотарства, становлення його основних форм і типів, шляхів доместикації та поширення порід худоби [18; 34; 40; 44].

Дослідження теми тісно пов'язане як із загальнотеоретичними аспектами скотарства, так з особливостями традиційної культури українського населення Східної Гали-

чини, яка, з одного боку, виявляє виняткову цілісність скотарської культури, а з іншого, – особливу різноманітність її локально-регіональних форм і типів.

Вивчення поставленої проблеми потребує визначення категорійного апарату, що становить предметне поле нашого дослідження. Критичний аналіз сучасної наукової етнологічної літератури дозволяє нам стверджувати, що тваринництво – це галузь сільськогосподарства, котра займається розведенням усіх сільськогосподарських тварин для виробництва продуктів цієї галузі. Натомість скотарство – галузь тваринництва, котра займається розведенням великої рогатої худоби для отримання молока, яловичини й шкірсировини [6; 17, с.315; 19, с.83; 30; 45].

У свою чергу, відомий радянський російський етнолог Ю.Шнірельман визначав скотарство як тип господарства або господарський уклад, що базується на утримуванні й розведенні стадних копитних тварин у домашніх умовах [45].

Дещо іншу спрямованість має розрізнення цих понять, які подає відомий та авторитетний вітчизняний дослідник традиційного скотарства Українських Карпат М.Тиводар. На його думку, поняття “тваринництво” охоплює всі форми розведення худоби та є основою для різних господарсько-культурних типів (далі – ГКТ). Натомість поняття “скотарство” пов’язане з екстенсивним використанням природних ресурсів для розведення худоби, що є визначальною ознакою ГКТ, формою господарства, яка існує в соціальному організмі поряд з іншими заняттями. Воно (скотарство) передбачає втручання людини в систему кормозабезпечення не лише організацією випасу, але й заготівлею кормів на зиму. Охоплює весь річний цикл догляду худоби, тобто не лише весняно-літньо-осінній випас, а й зимову стійлову годівлю [34, с.7].

Згідно з твердженням етnologа В.Курильова, поняття “пастівницьке скотарство” передбачало відповідно протягом цілого року утримання виняткової більшості поголів’я худоби на підніжних кормах [16, с.246].

У зв’язку із цим, дослідження традиційного скотарства припускає комплексне дослідження функціонування цієї галузі господарства в історичному, етнокультурному та природно-ландшафтному зрізах. Як зазначає вітчизняний дослідник М.Гладкий, “основи розробки відповідної термінології було закладено в 1970-х рр., коли на сторінках журналу “Советская этнография” розгорнулася наукова дискусія з приводу змісту понять і термінів, якими оперують етнологи у процесі дослідження скотарських традицій”. Започаткував дискусію радянський етнограф Г.Марков, який порушив питання про необхідність чіткого визначення змісту понять у ділянці (галузі) типологізації скотарства [9, с.20].

Окремі аспекти цієї проблеми були висвітлені в публікаціях радянських (Б.Адріанов, Ю.Бромлей, Г.Громов, Г.Клепікова, Г.Марков, М.Османов, А.Першці, Ю.Семенов, Г.Сімаков, С.Токарев, Н.Шмигіна, Ю.Шнірельман), російських (І.Власова, Ю.Журавльов, А.Шенніков), вітчизняних (М.Гладкий, І.Дзендзелевський, Г.Кожолянко, М.Мандибура, С.Павлюк, М.Тиводар) і зарубіжних (Л.Молчанова, Я.Подолак, В.Тітов, А.Фуртуне) дослідників [1; 3; 4; 5; 7; 8; 9; 10; 13; 14; 15; 19; 20; 21; 22; 24; 27; 28; 34; 36; 37; 38; 39; 41; 42; 44; 45; 48].

До сьогодні дослідження традиційного скотарства здійснювалося стосовно лише гірської території Західного (Південно-Західного) етнографічного регіону, де традиційне скотарство становить першочергову, ключову й невід’ємну частину господарства. Натомість рівнинно-низинні райони прикарпатської частини Східної Галичини залишалися практично малодослідженими.

На вказаній території переважали родючі чорноземні ґрунти, тому доцільним і пріоритетним заняттям було землеробство, тоді як скотарство посідало допоміжне місце. Таким чином, в аграрно-тваринницькому комплексі українських селян рівнинно-низинного ареалу Східної Галичини традиційне скотарство мало вторинне господарське значення.

Зважаючи на традиційний господарський уклад, який був характерний для українського населення Східної Галичини в досліджуваний період, жителі краю орієнтува-

лися на задоволення власних виробничих і споживчих потреб у зерні, молочних продуктах, м'ясі, вовні, шкірі, тягловій силі. Виробники лише частково їх продавали, щоб було чим сплатити державні податки.

Як зазначає вітчизняний етнолог М.Гладкий, “функціонування скотарства нерозривно пов'язане із землеробством та іншими допоміжними господарськими заняттями. Розвиток галузі завжди співвідносився з соціально-економічними особливостями регіону, з урахуванням господарського типу та географічного ландшафту істотно впливав на матеріально-побутову та духовну складову життєдіяльності місцевого населення. Тому при дослідженні традиційного скотарства...комплексно застосовувати принципи взаємозв'язку та взаємообумовленості явищ етнічної культури” [9, с.10].

Із цього погляду важливими є такі елементи традиційної скотарсько-пастівницької культури, як: господарські споруди; знаряддя й предмети праці та способи користування ними; способи приготування традиційних молочних продуктів та їх застосування в харчуванні; організаційні форми індивідуального й колективного випасу худоби. Без етнографічних знань не можна виробити раціонального ставлення до господарсько-культурних досягнень, традиційних навиків і стереотипів трудової поведінки попередніх поколінь. Традиція завжди позв'язувала сільське господарство з характером природного середовища, з можливістю враховувати емпіричний господарський досвід окремих індивідуумів, родин, родинних груп, сільських громад, груп сіл і т. п.

Зроблені наукові узагальнення дають підґрунтя для вивчення динаміки етносоціальних і господарсько-економічних процесів.

Опис, узагальнення й дослідження проблем скотарства українського населення Східної Галичини в його господарській, етнічній і культурній динаміці вказують напрями до вирішення складних наукових питань і дають можливість з'ясувати причини збереження культурних явищ різного походження; вивчити історичні шляхи розвитку господарських скотарських традицій; визначити роль соціально-економічних, культурно-побутових, політичних й екологічних факторів його розвитку; уточнити роль слов'янського, особливо українського, землеробсько-скотарського й скотарсько-землеробського населення в освоєнні рівнинних районів Східної Галичини; простежити деякі шляхи та процеси міжетнічної інтеграції пастівницьких традицій у зонах етнічних контактів; з'ясувати, які елементи пастівницької культури є місцевого походження, а які з'явилися в результаті міжетнічних контактів; зрозуміти роль традиційного скотарства у формуванні етнографічної специфіки культури українців Східної Галичини тощо.

Як зазначає М.Тиводар, при розгляді указаної теми дослідження треба виділяти певний хронологічний період, а головне – “етнокультурне середовище, в якому склалися його традиції” [34, с.112]. Потрібно відмітити, що для реальної реконструкції необхідна не лише етнічна традиція, а й реальний фактичний матеріал із попередніх епох [2, с.55–56; 11; 25, с.53–54; 31, с.59–60; 34, с.121; 35, с.15].

Таким чином, вивчення етнічних традицій, пов'язаних зі скотарством, дозволяє на їх основі комплексно простежити явища народної культури в діяхронії.

Збір етнологічної інформації за темою дослідження проводився на базі деталізованих запитальників В.Супруненка [32], З.Кузелі [29], М.Паньківа [23], а також словацького етнографа Я.Подолака [48]. Тому питання, які ставились у роботі з респондентами, природно стосувались умов функціонування й розвитку традиційного скотарства на території Східної Галичини. У процесі роботи з респондентами використовувалися також питальники українських етнографів, узяті з “Регіонального історико-етнографічного атласу України, Білорусії і Молдавії” [26, с.1–40].

Різноманітність завдань і наукова складність проблематики теми дослідження вимагали використання методу польових досліджень, методу компонентного аналізу (структурно-функціонального), методу статистичної обробки етнографічних матеріалів, порівняльно-історичного аналізу, методу типологічного дослідження.

Метод польових досліджень дозволив нагромадити етнографічні матеріали за темою дослідження. Автором за спеціальною програмою-запитальником були проведені опитування та інтерв'ю, у яких основна увага спрямовувалася на виокремлення сутності господарської діяльності українського населення Східної Галичини, пов'язаного зі скотарством. Одночасно автор здійснив вибірккову фотофіксацію пам'яток матеріально-побутової культури. Зокрема, зібрані ним польові матеріали дали можливість детально з'ясувати етноісторичні й етнокультурні особливості розвитку скотарства в Східній Галичині, виокремити характерні ознаки та локальну специфіку традиційних господарських укладів, звичаїв й обрядів. Вони дозволили прослідкувати та визначити в хронологічному зрізі ареали побутування окремих явищ традиційного скотарства Східної Галичини. Таким чином, метод польових досліджень дав змогу нам розширити джерельну базу й з'ясувати специфіку й особливості скотарства, його традиції та звичаї в різних етнографічних групах, котрі проживають на території досліджуваного регіону.

Структурно-функціональний метод (компонентний аналіз) дав можливість виявити найбільш суттєві як внутрішні, так і зовнішні соціально-економічні, етнокультурні, історико-демографічні, державно-політичні аспекти функціонування скотарства на території Східної Галичини. Як зазначає М.Тиводар, цей метод дозволяє одержати повну картину щодо традиційного скотарства та відзначається характерним підходом до господарських традицій як складової цілісної системи. Пізнати таку систему можливо лише шляхом вивчення її складових елементів. У результаті вивчення виявляються найбільш суттєві аспекти функціонування традиційного скотарства [35, с.9].

Метод статистичної обробки етнографічного матеріалу дав змогу відтворити особливості розвитку традиційного скотарства. В етнокультурній площині він допоміг з'ясувати ареали та частоту поширення тих чи інших традиційних явищ, які побутували в скотарській господарській діяльності українського населення Східної Галичини.

Важливе значення для дослідження має порівняльно-історичний (компаративний) метод. Він дозволив узагальнити зібрану інформацію, обробити її, провести соціально-економічні й етнокультурні паралелі з іншими етнографічними регіонами на предмет функціонування традиційного скотарства на території досліджуваного регіону.

З метою уточнення ролі загального й особливого в скотарстві Східної Галичини ми використовували метод типологічного дослідження. Указаний метод трактує тип як ідеальну модель із низкою суттєвих рис й ознак. Він важливий при ретроспективній реконструкції й систематизації, бо передбачає можливість аналізу не лише вже відомих явищ, а й допускає існування таких, які ще не зафіксовані та не описані. Типологічний метод дав можливість на основі виявлених рис й ознак провести ієрархічну типологізацію традиційного скотарства.

Названі методи дослідження дозволили не лише описати скотарство, а й проаналізувати його з урахуванням етнічно українських особливостей матеріальної й духовної культури, розкрити його господарсько-культурні та соціальні функції, виявити й установити загальні та часткові тенденції розвитку, виділити ті специфічні риси, які склалися на базі локальних, внутрішніх чи загальноукраїнських традицій.

Таким чином, у ході роботи враховувалися теоретичні напрацювання в галузі суміжних дисциплін (соціології, демографії, релігієзнавства, педагогіки, культурології, психології тощо), що визначило необхідність застосування міждисциплінарного підходу. Загалом аналіз скотарських традицій українського населення Східної Галичини має комплексний узагальнюючий характер.

1. Адрианов Б. Некоторые замечания о дефинициях и терминологии скотоводческого хозяйства / Б. Адрианов // Советская этнография. – 1982. – № 4. – С. 76–80.
2. Байбуурин А. Ответы на вопросы: теоретические проблемы реконструкции славянской духовной культуры / А. Байбуурин // Советская этнография. – 1984. – № 3. – С. 55–57.
3. Березанская С. Северная Украина в эпоху бронзы / С. Березанская. – К. : Наук. думка, 1982. – 212 с.

4. Богатырев П. Вопросы теории народного искусства / П. Богатырев. – М., 1971. – 544 с.
5. Бромлей Ю. Современные проблемы этнографии. (Очерки теории и истории) / Ю. Бромлей. – М. : Наука, 1981. – 390 с.
6. Вергезов Г. Животноводство. (Основы) / Г. Вергезов. – М. : Учебно-пед. изд-во МП РСФСР, 1962. – 424 с.
7. Власова И. Традиционная земледельческая и промысловая культура / И. Власова // Русские / отв. ред. В. Александров и др. – М. : Наука, 1999. – С. 158–183.
8. Гладкий М. Специфіка скотарства бойків у етнографічній спадщині І. Франка / М. Гладкий // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич : Коло, 1997. – Вип. 2 : 1996. – С. 168–172.
9. Гладкий М. Традиційне скотарство Середнього Полісся другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. : історико-етнологічне дослідження / М. Гладкий. – Дрогобич : Вимір, 2007. – 198 с.
10. Громов Г. Некоторые вопросы агроэтнографических исследований / Г. Громов, Ю. Новиков // Советская этнография. – 1967. – № 1. – С. 80–93.
11. Громыко М. Место сельской (территориальной, соседской) общины в социальном механизме формирования, хранения и изменения традиций / М. Громыко // Советская этнография. – 1984. – № 5. – С. 70–80.
12. Дрогомирецька Л. Український кооперативний рух у Галичині в 20–30-х рр. ХХ ст.: організаційна будова і досвід господарської діяльності / Л. Дрогомирецька // Галичина. – 1998. – № 2. – С. 173–181.
13. Журавлев А. Домашний скот в поверьях и магии восточных славян : Этнографические и этнолингвистические очерки / А. Журавлев. – М. : ИНДРИК, 1994. – 256 с.
14. Клепикова Г. Славянская пастушья терминология (ее генезис и распространение в языках карпатского ареала) / Г. Клепикова. – М. : Наука, 1974. – 256 с.
15. Клепикова Г. Функционирование и генезис пастушей терминологии в славянских говорах карпатского ареала / Г. Клепикова // Карпатский сборник : труды междунар. комис. по изуч. нар. культ. Карпат и прилегающих к ним областей. – М., 1976. – С. 22–26.
16. Курылев В. Основные типы скотоводческого хозяйства у казахов (конец ХІХ – начало ХХ в.) / В. Курылев // Ареальные исследования в языкознании и этнографии. – Л., 1977. – С. 246–250.
17. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – К. : АртЕк, 2004. – 472 с.
18. Мандибура М. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. : історико-етнографічний нарис / М. Мандибура. – К. : Наук. думка, 1978. – 191 с.
19. Марков Г. Проблемы дефиниции и терминологии скотоводческого хозяйства и кочевничества / Г. Марков // Советская этнография. – 1982. – № 4. – С. 80–83.
20. Молчанова Л. Материальная культура белоруссов / Л. Молчанова. – Минск : Наука и техника, 1968. – 232 с.
21. Османов М. О формах и типах скотоводства. (По материалам Дагестана ХІХ в.) / М. Османов // Советская этнография. – 1984. – № 6. – С. 77–88.
22. Павлюк С. Тваринництво / С. Павлюк // Українське народознавство : навч. посіб. – Львів : Фенікс, 1997. – С. 279–282.
23. Паньків М. Організація польових досліджень з етнографії (для студентів історичного факультету та краєзнавців) : метод. посіб. / М. Паньків. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 123 с.
24. Першиц А. О коллективной собственности на скот у кочевников-скотоводов / А. Першиц // Советская этнография. – 1959. – № 6. – С. 37–42.
25. Радович Р. Традиційне житлово-господарське будівництво українців північно-західної Галичини і південно-західної Волині другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: етнічні риси і локальна специфіка : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.05 “Етнологія” / Р. Радович. – Львів, 2007. – 172 с.
26. Региональный историко-этнографический атлас Украины, Белоруссии и Молдавии. Проспект. – К., 1969. – 40 с.
27. Семенов Ю. Кочевничество и некоторые общие проблемы теории хозяйства и общества / Ю. Семенов // Советская этнография. – 1982. – № 2. – С. 48–59.
28. Сеньків І. Гуцульська спадщина / І. Сеньків. – К. : Українознавство, 1995. – 512 с.
29. Скальська У. Зенон Кузеля – бібліограф і етнограф (до 120-річчя від дня народження, 50-річчя від дня смерті) / У. Скальська // Українство: національно-духовні виміри : зб. праць і матеріалів. – Івано-Франківськ : Івано-Франків. осередок НТШ, 2005. – Вип. 1. – С. 199–205.
30. Скотоводство // Свод этнографических понятий и терминов. – М. : Наука, 1989. – Вып. 3 : Материальная культура. – С. 159–164.
31. Смирнов Ю. Ответы на вопросы: теоретические проблемы реконструкции славянской духовной культуры / Ю. Смирнов // Советская этнография. – 1984. – № 3. – С. 59–62.
32. Супруненко В. Народознавчий запитальник. Споряджений словником народних назв і етнографічних термінів / В. Супруненко. – Мелітополь, 1994. – 32 с.
33. Тесля І. Як правильно вибирати коня, аби він був підмогою у веденні домашньої господарки / І. Тесля. – Львів, 1912. – 36 с.

34. Тиводар М. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.: історико-етнологічне дослідження / М. Тиводар. – Ужгород : Карпати, 1994. – 556 с.
35. Тиводар М. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.05 “Етнологія” / М. Тиводар. – К., 1994. – 61 с.
36. Титов В. Животноводство / В. Титов // Беларуссы. – М. : Наука, 1998. – С. 154–161.
37. Токарев С. К методике этнографического изучения материальной культуры / С. Токарев // Советская этнография. – 1970. – № 4. – С. 3–17.
38. Токарев С. Обычаи, обряды и поверья, связанные с животноводством / С. Токарев // Календарные обычаи в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развития обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 90–97.
39. Фуртунэ А. Овцеводство у молдаван в ХІХ – начале ХХ в. (Историко-этнографический аспект) / А. Фуртунэ. – Кишинев : Штиинца, 1989. – 99 с.
40. Храпливий Є. Плекання рогатої худоби у Східній Галичині. Нарис за час від 1880 до 1933 / Є. Храпливий. – Львів, 1933. – 40 с.
41. Шенников А. Длинный двор и крытый двор. Из истории строительной культуры крестьян лесной зоны Европы до конца ХІХ – начала ХХ вв. / А. Шенников. – С. Пб. : ГО РАН, 1992. – 220 с.
42. Шенников А. Распространение животноводческих построек у народов Европейской России. (К дискуссии об агроэтнографии) / А. Шенников // Советская этнография. – 1968. – № 6. – С. 99–106.
43. Шлыгина Н. В. Финны / Н. В. Шлыгина // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы (конец ХІХ– ХХ в.). Весенние праздники. – М., 1977. – С. 122–134
44. Шнирельман В. Возникновение производящего хозяйства: проблема первичных и вторичных очагов / В. Шнирельман. – М. : Наука, 1989. – 444 с.
45. Шнирельман В. Некоторые проблемы происхождения и распространения животноводства / В. Шнирельман // Советская этнография. – 1974. – № 3. – С. 41–52.
46. Шнирельман В. Происхождение скотоводства (культурно-историческая проблема) / В. Шнирельман. – М. : Наука, 1980. – 334 с.
47. Шнирельман В. Скотоводство / В. Шнирельман // Свод этнографических понятий и терминов. – М. : Наука, 1989. – Вып. 3 : Материальная культура. – С. 159–164.
48. Podolak J. Poloninske hospodarstvo Huculov v Ukrajinskych Karpatoch / J. Podolak // Slovensky narodopis. – Bratislava, 1966. – № 2. – S. 193–292.

В статье рассмотрены методологические основы исследования проблематики традиционного скотоводства украинского населения Восточной Галиции (90-е гг. ХІХ – 30-е гг. ХХ в.). Подано научные разработки передовых ученых по методам и методологии исследования данной тематики.

Ключевые слова: *Восточная Галиция, традиционное скотоводство, методология.*

Methodological principles of research of the traditional cattle breeding of the Ukrainian population of East Galicia (90th ХІХ – 30th ХХ of century) are considered in this article. Scientific developments of famous scientists are given according to methods and methodology of research of this subject.

Key words: *East Galicia, traditional cattle breeding, methodology.*